

Att rösta eller inte rösta?

Det är *inte* frågan

Edvin Dahlgren

2022-07-13

Oavsett riksdagsvalets utgång är en arbetarfientlig politik att vänta. Ty arbetarrörelsen är död, hävdar syndikalisten Edvin Dahlgren i följande artikel. Vägen framåt, menar han, är att bygga en motmakt av stridbara fackföreningar, ett starkt civilsamhälle och en ny offentlighet.

Artikeln publicerades ursprungligen på tidningen Arbetarens hemsidavalåret 2018.

Det är valår. Valfriheten regerar! Vart fjärde år får vi välja vilka politiker som ska bestämma över oss. Året runt får vi underkasta oss arbetsköpare. Vårt arbete berikar direktörer och företagsägare, offentliga byråkrater och politiker. Ibland kan vi välja en ny arbetsköpare att lyda och berika.

Det fanns en gång en rörelse som sa att det inte behöver vara så här, utan att vanliga människor kan ta makten över sina liv och erövra frukterna av sitt arbete. Den rörelsen hette arbetarrörelsen och dess flaggskepp var fackföreningarna.

Olle Sahlström, tidigare ledare för LO Idédebatt, utbrister i en krönika från år 2008: "Arbetarrörelsen är död" (se tidskriften *Tvärdrag*, augusti 2008). Är gubben galen? Vi har ju bjässarna LO, TCO Saco! Näja. Vi syndikalister framhåller att arbetsmarknaden domineras av fackliga *byråkratier*, inte en facklig *rörelse*. Om det fanns en stark rörelse skulle inte fackbyråkrater sälja ut strejkrätten till Svenskt Näringsliv, vilket de gjorde genom 2019 års antistrejklag. Åtminstone skulle sådana lagförslag snabbt mötas av storstrejk underifrån.

Redan år 2006 borde en strejk ha stoppat den borgerliga regeringens angrepp på A-kassan. Den gången manade SAC till strejk medan flera LO-förbundstoppar förkastade strejk som "odemokratiskt".

"Arbetarrörelsen är död", skriver Sahlström och fortsätter: "för mig är det en insikt fylld av hopp och framtidsmöjligheter". Javisst! Rörelsen kan återuppbyggas om dess grundläggande insikter sprids på nytt. Vår kollektiva minnesförlust behöver botas.

Som tonåring på 1990-talet hade jag en nära-facket-upplevelse på en konferens i Norrbotten. En åldrad arbetare från Älvsbyn sa: "Oavsett vilka som vinner riksdagsvalet så är det kapitalet som styr – *om inte* vi organiserar en direkt konfrontation med kapitalet *där det bildas*, det vill säga på arbetsplatserna."

Äldringen kallade sig anarkist men orden kunde lika gärna ha kommit från Karl Marx' 1800-talsskrifter. Marx populariserade en så kallad "materialistisk historiesyn". Det innebär att samhällets *struktur* betraktas på så vis att "den materiella basen bestämmer överbyggnaden". I termer av *aktörer* så är den klass som kontrollerar produktionsmedlen också samhällets härskande klass. Den ekonomiska utvecklingen sätter ramarna för den politiska utvecklingen.

Den materialistiska historiesynen förekommer i olika varianter. En variant betonar strukturernas och ekonomins tvingande verkan. En annan variant betonar aktörernas handlande och statens relativa självständighet. Syndikalister brukar inta det senare perspektivet. Styrkeförhållandet mellan arbete och kapital sätter ramar-

na för politiken.

En materialistisk historiesyn blev tidigt allmångods i arbetarrörelsen. Därav kunde man kanske tro att alla instämde i syndikalismens fokus: låt oss organisera på arbetsplatserna, i basen, ekonomin! Där kan vi förbättra livsvillkoren och ytterst erövra produktionsmedlen! Nja. Olika varianter av "statssocialism" blev i stället dominerande.

Under hela 1900-talet citerade socialdemokratiska och kommunistiska partier Marx' ord om samhällets bas, men de var märkvärdigt fixerade vid överbyggnaden. Både reformister och revolutionärer presenterade tidigt en två-steps-strategi: först ta den politiska makten, sedan omstöpa det ekonomiska livet varvid arbetarna skulle bli herrar i eget hus. Steg två uteblev.

Socialdemokratin fastnade i ett samförstånd med kapitalet som numera är uppsagt. I *Aftonbladet* den 4 september 2018 skriver Olle Svenning: "Den stora övergripande socialdemokratiska formeln om kompromiss med näringslivet, är numera passerad. Det privata kapitalet behöver inte förhandla eller ingå sociala kontrakt; det härskar över Marknaden, vår tids religion: primitiv, antiintellektuell, endimensionell men disciplinerande och mäktig."

Medan statssocialismen gick i graven med 1900-talet, uppvisar fackföreningsrörelsen ett trevande liv efter döden. Sverige är dock, än så länge, ett u-land i facklig kamp. Oavsett vilken fackförening vi tillhör behöver vi alla lära oss bygga levande fackklubbar och arbetsplatssektioner på nytt. Facket måste vila på direkt demokrati, solidaritet över yrkesgränserna och direkt aktion. Facket ska välkomna alla löntagare men exkludera alla partier. Det är syndikalismens recept.

På hela den europeiska kontinenten har den fackliga byråkratin, "Servicefacket", råkat i kris. I en intervjubok från 2008 belyser Olle Sahlström hur gräsrotterna uppfinnar självorganiseringen igen. Samma tendens finns i Nordamerika. Jänkarna framstår som ledande. Du kan googla på det tvärfackliga nätverket Labor Notes och läsa boken *A Troublemakers' Handbook*. Jänkarna gör detta att organisera till stor konst och vetenskap.

Alla som idag organiserar på arbetsplatserna återuppbygger ryggraden i det som statsvetaren Mats Dahlkvist kallar rörelsesocialism. Se hans bidrag i den offentliga utredningen *Civilsamhället som demokratins arena* (SOU 1999:112). Dahlkvist har gjort en tillbakablick på 1900-talets första hälft, men jag tror att rörelsesocialismen har framtiden för sig. Det är alternativet till både parlamentariska eftergifter och politisk sekterism utanför parlamenten. Det är arbetarklassens solidaritet i praktiken.

Härnäst tänker jag blicka bakåt för att hitta vägar framåt. Jag belyser de bärande elementen i den gamla rörelsesocialismen och skissar på en ny upplaga för 2000-talet i syndikalistisk tappning.

Arbetarrörelsen föddes ur arbetarnas gemensamma intressen mot kapitalägarna och deras statsmakt. Den kapitalägande klassen spelar många roller: den är

arbetsköpare, varuförsäljare, hyresvärd, bankir och politisk makthavare. Kapitalet är också medieägare och kulturproducent. I Sverige brukar man tala om arbetarrörelsens "två grenar": Partiet i staten och Facket i produktionen. Det är ett snävt synfält.

Arbetarrörelsen byggdes utifrån främst tre sociala roller: arbetarens roll som producent, konsument och "medborgare" eller samhällsmedlem. På arbetsmarknaden bildades fackföreningar. På varumarknaderna inrättades konsumentföreningar. På bostadsmarknaden bildades hyresgäst- och bostadsrättsföreningar. Facken inrättade också arbetsförmedlingar och kamporgan för arbetslösa. Därutöver skapades studieförbund, Folkets hus, Folkets park, rörelsestyrda tidningar, förlag, teatrar, bibliotek och andra forum.

En fjärde social roll var nedtonad men den ignorerades inte: rollen som privatperson med familje- och släktskapsband. Denna privata sfär lyftes upp som samhällsfråga av arbetarrörelsen och ännu mer av kvinnorörelsen. Hit hör kampen för sexualupplysning, preventivmedel, barnomsorg, skydd mot mäns våld i hemmet med mera.

I grannskapen, på arbetsplatserna och i urbana centra sammanstrålade floran av föreningar. Detta civilsamhälle utgjorde en proletär offentlighet, en arena av mötesplatser och oberoende medier. Det var en motvikt till överhetens röst. Överheten ägde statsapparaten och företagen. Men i det civila samhället pulserade en motkultur som ägdes av folket. Det var en reell motmakt. Den kapitalägande klassen konfronterades i alla sina roller. Så förändrade människor sina liv.

I fackföreningarna och det civila samhället såg syndikalisterna fröna till ett nytt samhälle. I SAC:s principförklaring från år 1922 avtecknas en framtida brytpunkt då arbetarnas organ ska "undantränga, övervinna och ersätta kapitalismens organ" och "de statliga maktorganen".

De nya organen skulle bestå av lokala stormöten som utsåg någon form av arbetarråd, konsumentråd och medborgarråd. Råden skulle förenas i allt större branschvisa och geografiska federationer. Så avsåg man att erövra arbetsplatser, bostadsområden och hela städer. Realismen i detta projekt bevisades i den storslagna spanska revolutionen 1936–39. Arbetarnas självförvaltning stupade förvisso mot yttre angrepp, men den föll inte på någon inre orimlighet. Revolutionen krossades av världens alla totalitära och liberala regeringar som hade möjlighet att påverka utgången.

I Sverige har arbetarrörelsens föreningar förlorat förmågan att mobilisera. De har marginaliserats och försvunnit eller integrerats med kapitalägarna och staten. Det en gång progressiva civilsamhället är borta. Det offentliga rummet domineras av maktens lögnar och kommersens brus. Vad händer i frånvaron av levande folkrörelser? Jag vill beskriva det så att vi alla reduceras från samhällsvarer till privatmänniskor. Vi blir isolerade atomer: i hemmet, på varumarknaderna, i karriären eller kneget. Vi blir maktlösa entiteter av köpkraft och arbetskraft.

Såvitt jag kan se är idéerna i 1922 års principförklaring fortfarande giltiga. De fackliga organisationernas fokus bör ligga på arbetsplatserna, men de behöver också sträcka ut sina tentakler i det civila samhället. Vi borde bygga en ny offentlighet, en motoffentlighet. På en sådan arena kan dagens spridda öar av arbetarkamp förenas i bred klassolidaritet. Där kan en ny motkultur stärka vår känsla av värdighet och kapaciteten för kollektiv handling. Med utgångspunkt i produktionen kan vår fackliga kamp gå i bräschen för samhällsförändringar.

Personligen är jag hoppfull. Vi lever inte under våldet, svälten eller de långa arbetsdagar som tyngde fackföreningsrörelsens pionjärer. Vi lever på deras landvinningar. Vi utgår från ett samhälle på en högre utvecklingsnivå. Å andra sidan har våra rörelser halkat tillbaka till ett primitivt stadium. Första steget är att erövra själva begreppen.

I Sverige har vi knappt några begrepp för att tala om fackets roll i det civila samhället. I exempelvis USA talar de fackliga organisatörerna om "community unionism" eller "social movement unionism". De organiserar civilsamhället på ett medvetet sätt.

Det svenska språket har inga motsvarande termer. Om vi översätter "community" landar vi i "samhället", men i Sverige associeras samhället med staten. Socialdemokratin har förstärkt begreppet. Ett progressivt civilsamhälle är en motvikt till både staten och kapitalet. Men om vi talar om "civilsamhället" landar tanken i kapitalets skugga. I Sverige har konservatismen och sedermera nyliberalismen lagt beslag på idén om vad det civila samhället är och kan vara. Nyliberalismen har privatiserat begreppet.

Låt oss vara klara över vad nyliberalismen går ut på. Politiken stadfäster kapitalägarnas ställning som samhällsklass. På det retoriska planet ställer nyliberalismen "individens frihet" och "civilsamhällets omsorg" mot "statens tvång". I praktiken eftersträvas ett civilsamhälle för patriarker som leder företaget och familjer. Den hyllade individen är en privilegierad man som lever på arbetares underbetalda arbete och på kvinnors obetalda arbete. Undersåtarna ska hänvisas till den rikes välörenhet och marknadens disciplin. Det är ett reaktionärt civilsamhälle som eftersträvas.

Nyliberalismen bygger dessutom en stark välfärdsstat för rika män. Politiken är inte marknadsliberal. Den innehåller alltid statlig subventionering av stora företag och rika hushåll. Under Ronald Reagans presidenttid (1981–89) blev den amerikanska staten allt större, mer protektionistisk och militariserad. Den enda marknad som ligger nära den liberala retoriken är den globala finansmarknaden, men även där gör staten massiva räddningsaktioner. Sammanfattningsvis kan sägas att nyliberalismen flätar samman ett auktoritärt civilsamhälle med en auktoritär stat.

Hur kan vi fackliga organisatörer bygga en ny offentlighet? Vilka föreningar i civilsamhället kan facket samarbeta med? Hur bygger vi nya nätverk för självorganisering? Nu är goda (arbetar)råd dyra.

Jag har inga säkra svar men fyra saker står klara. För det första behöver gräs-rötterna i olika fackföreningar liera sig med varandra. Det måste ske direkt och horisontellt, alltså utan att vi går via förbundstopparna. Vi behöver lokala tvärfackliga forum.

För det andra borde fackföreningarna söka samarbete med andra typer av klass- och intresseorganisationer, t.ex. hyresgästföreningar, brukar- och konsumentföreningar. Det är irrelevant att göra som den politiska vänstern stundom försöker: ena alla organisationer som har en vänsteridentitet. Politiska etiketter säger inget om vad folk står för, vad de vill eller hur de agerar. En ”bred vänster” är väldigt snäv när den exkluderar arbetare som inte har en vänsteridentitet.

För det tredje måste vi undvika den globaliseringskritiska rörelsens slagsida mot gatuprotester, mediala utspel och lobbyverksamhet. Sådan verksamhet är ett viktigt komplement till kampen på arbetsplatserna, men aldrig ett substitut.

Den fjärde saken är att en ny offentlig arena bara kan byggas genom kampen för breda klassintressen. Nu menar jag inte att den enskilda fackföreningen ska klubba ett allomfattande politiskt program. Då skulle facket förmodligen bli en uppblåst liten sekt. Ett fåtal viktiga fronter måste väljas med omsorg.

Jag ser följande fronter för fackliga organisationer. Den första fronten går ut på att förbättra välfärdsstaten i fackligt avseende. Det handlar om att anställda i den skattefinansierade sektorn tillvaratar sina intressen i samarbete med brukarsidan (patienter, äldre, föräldrar till skolbarn etc.). Det viktiga är att vi förbättrar arbetsvillkoren, inflytandet och kvalitén på servicen. Vi bör undvika principkrig om drifts- och ägandeformer.

Den andra fronten gäller det som brukar sammanfattas under ”social lön”: högre A-kassa, sjukpenning, studiebidrag, pension, bostadsbidrag, barnbidrag etc.

Båda dessa fronter är beroende av en tredje front, en offensiv lönekamp i den privata sektorn. Högre löner ger mer skatteintäkter till den offentliga välfärden. Högre löner gör också att arbetare kan konsumera mer, att företag kan producera mer och anställa fler.

De tre föreslagna frontharna kan samla arbetarklassen och en stor del av mellanskiktet. Då blir ytterligare två mål realistiska: full sysselsättning och 6-timmars arbetsdag. Fler kan få jobb när anställda kräver lägre arbetstempo, kortare arbetsdag och nyanställningar. Så byggs en folklig motmakt, tänker jag, som kan gå ännu längre.

Jag är tveksam till idén att facket skulle kräva en allmän medborgarlön. En sådan linje utestänger alla som vill slåss för högre ersättningsnivåer men är skeptiska till medborgarlön (eller inte har tagit ställning till idén). Det viktiga är att vi driver upp alla ersättningar. Inte heller ivrar jag för lagstiftning om 6-timmars arbetsdag. Vi ska genomdriva kravet direkt på arbetsplatserna. I förlängningen kan det medföra att staten bekräftar segern i en ny lag. Så vanns 8-timmarsdagen.

De tre frontharna har en feministisk dimension i det att förbättrad offentlig

välfärd gynnar många kvinnodominerade yrken. Det mildrar också kvinnors obetalda reproduktiva arbete i hushållen. Dimensionen förstärks om vi värvar fler kvinnor i privat handel och service som driver upp sina löner och förkortar arbetstiden, till en början på enskilda arbetsplatser.

På de föreslagna fronterna ser jag en stor potential för allianser. Här kan arbetarklassen agera inte bara i egenskap av lönearbetare. Jag har redan nämnt brukarsidan och det obetalda hemarbetet. Även studenter, personer i arbetsmarknadsåtgärder och egenföretagare utan anställda bör ingå. Kampen för "social lön" skulle också gynna arbetslösa, sjukskrivna och pensionärer.

Helt avgörande för våra segrar är att fackföreningarna utvecklar styrkan i produktionen av varor och tjänster. Såvitt jag kan se är fackliga stridsåtgärder trumfkortet i både snävt fackliga frågor och övriga samhällsfrågor.

På de tre fronterna kan vi tränga tillbaka SD och andra fascistiska tendenser. Det behövs ett klassperspektiv för att förklara fascismens framfart, det krävs särskilt kamp på arbetsplatserna för att tränga tillbaka fascismen. Det är ju arbetsköparnas trettioåriga offensiv och en krisande kapitalism som försämrar arbetsvillkoren, driver upp arbetslösheten, ställer billig "utländsk" arbetskraft mot dyr "svensk" arbetskraft och samma offensiv som via nyliberal politik raserar välfärden.

Företagens vinster har i ca 30 år ökat på löneandelens bekostnad. Det drabbar skatteintäkterna eftersom vinster beskattas mycket mildare än löner. Sackande löner medför också överproduktionskriser (företagens alla produkter kan inte köpas av arbetarna) och arbetslöshet. Det medför övervinster som inte kan plöjas ned i produktiva investeringar. I stället används pengarna till finansiell spekulation, bubblor och krascher. De sackande lönerna har tillfälligt kompensrats av att bankerna sprutar ut lån, men det riskerar utmynna i samma ekonomiska kollaps.

Allt fler arbetare letar fiender inom den egna klassen, "vi svenskar" ställs mot "de främmande arbetarna". Fackliga organisatörers uppgift är att vända frustrationen mot arbetsköparna och den krisande kapitalismen. Vi ska visa att arbetare har samma klassintressen och vinner på att hålla ihop.

Det handlar inte bara om att bedriva upplysningsarbete utan kanske främst om att bygga en facklig gemenskap som konkurrerar ut de nationella gemenskaper som bruna krafter lockar med.

På 1930-talet understödde arbetsköparna fascismen för att krossa arbetarrörelsen och kvinnorörelsen. I vår tid tjänar arbetsköparna på fascismens splittring av arbetare. SD och deras gelikar i övriga Europa stödjer också den nyliberala politiken. SD knyts allt närmare Svenskt Näringsliv.

För att summera mitt förslag: *i det civila samhället kan facket gå i bräschen för bättre välfärd, offensiv lönekamp, full sysselsättning och 6-timmars arbetsdag.*

Det civila samhället är fullt av möjligheter men också fallor. En uppenbar fälla är när välfärdstjänster överläts på ideella krafter. Hit hör inte bara den rikes välgörenhet. Hit hör också situationer då vanliga människor tvingas jobba gratis,

exempelvis för att barnens dagis ska fungera eller för att äldreomsorgen inte ska kollapsa. En annan fälla är att försöka förverkliga utopier inom kapitalismen. Jag tänker på kooperativa företag och föreningar som isolerar sig i subkulturer eller börjar fungera som vilka profitdrivna marknadsaktörer som helst.

Hur undviker vi civilsamhällets fällor? Jag tror nyckeln är att inte betrakta det civila samhället som en förvaltningsapparat inom kapitalismen, utan att organisera civilsamhället till en rörelse som kan överskrida systemet. Då formar vi det civila samhället till en gigantisk förhandlingskommitté, snarare än ett utopiskt kooperativ.

Om vi bygger ett starkt civilsamhälle så blir dess omedelbara uppgift att tvinga staten att vara en välfärdsstat. Kanske måste folket även tvinga staten att vara en liberal rättsstat och parlamentarisk demokrati. Inget kan tas för givet i bruna tider.

Under de närmsta åren måste fackliga organisationer förmodligen prioritera det mest basala: starta nya klubbar och sektioner, väcka liv i gamla, värva och skola in fler medlemmar etc. Det lägger grunden för större ambitioner.

Något vi dock inte behöver vänta med är tvärfackliga forum. I protesterna mot 2019 års antistrejklag uppstod nätverk till försvar av strejkrätten på sju orter i landet. Därefter har liknande initiativ tagits till försvar av LAS. Dessa nätverk och initiativ kan omvandlas från enfrågekampanjer till permanenta forum för erfarenhetsutbyte. Genom sådana forum kan löntagare hjälpa varandra att bygga bättre fackföreningar överallt.

Inom kort är årets valcirkus över. Om fackföreningsrörelsen utvecklar en ny slagkraft så kanske löntagarna inte måste bli valets förlorare igen, helt enkelt därför att vi börjar vinna på arbetsplatserna året runt.

Edvin Dahlgren, medlem i Umeå LS av SAC

Anarchist Archive

anarchist-archive.org · anarchist-archive@riseup.net